

Valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla

OSMO KIVINEN

Suomessa on eletty näyttävien koulureformien aikaa. 1960-luvun lopulla käynnistynyt peruskoulu-uudistus vietiin läpi seuraavalla vuosikymmenellä. Yhtenäiskoulu ja lukion käynnin jatkuva lisääntyminen ajankohtaistivat puolestaan keskistettyä kehittäviä toimet. Niitä on toteutettu 1980-luvulla. Juuri nyt ovat kouluolot vakiintuneet. Uusiin suuriin uudistuksiin ei vielä ole ryhdytty ja entiset ovat jotakuinkin päätöksessä. Ajankohta on mitä sopivin analysoida historiallisesti suomalaista peruskoulutusta jäsentäviä ohjelmallisia periaatteita.

Peruskoulutuksella tarkoitetaan valtiollisesti organisoitujen ja kunnallisesti toimeenpantujen kansa- ja peruskoulujen antamaa opetusta ja kasvatusta, tietty kouluikä ja oppivelvollisuusaika lisämäärinään.

Alun perin yhteisen kansan — rahvaan — koulutushalukkuus ei ollut kovin luontaista. Koko kansan järjestelmällinen peruskoulutus onkin historiallisesti varsin tuore ilmiö, ja itsestään selvyyttä siitä on tullut vasta sotien jälkeisessä Suomessa.

Historiallisessa katsannossa on perusteltua kysyä:

Miten kansallinen koulujärjestelmä on institutionalisoitunut itsestään selväksi osaksi modernia valtiojärjestystä ja pitkä peruskoulutus luonnolliseksi osaksi jokaisen kansalaisen normaalinä pidettyä yksilökehitystä?

Miten on tultu siihen nykyään vallitsevaan tilanteeseen, että koulutus on legitimoitunut sekä valtiollisten että individualististen intressien kannalta korvaamattoman tärkeäksi yhteiskunnalliseksi instituutioksi?

Tässä artikkelissa nämä kysymykset ovat esillä vain valtiollisen kouludoktriinin tarkastelun yhteydessä. Laajemmin olen käsitellyt asiaa toisaalla (ks. Kivinen 1988). Doktriinit olen analysoinut keskeisintä koululainsäädäntöä valmistelleista julkisista asiakirjoista. Tarkasteluni noudattaa lähteiden omia ajatusmuotoja siinä, miten peruskoulutus on esitetty vastauksena talouden, politiikan, koulukasvatuksen ja alueellisen tasa-arvon ajankohtaisiin kysymyksiin. Tällä tavoin olen jäljittänyt valtiolliseksi välittyneet koulutusintressit peruskoulutukselle eri aikoina esitettyjen yhteiskunnallisten funktioiden muodossa. Samalla saadaan näkyviin koulujärjestelmää kulloisenaankin legitimoineet ja oikeuttaneet perustelut.

Peruskoulutuksen historian jäsenään viiteen aikakauteen. Kutakin kautta edustaa oma valtiollinen kouludoktriininsa, joka sisältää ne ohjelmalliset periaatteet, joiden nojalla peruskoulutusta on esitetty järjestettäväksi. Jokainen jaksosivoutuu keskeisimmän koululainsäädännön uudistamisen ajankohtiin.

Analysoitavina ovat olleet:

- I Doktriini:
1866 kansakouluasetusta valmistelleet Cyg-

naeuksen esitykset vuosilta 1860 ja 1862 (Cygnaeus 1910).

II Doktriini:

1921 oppivelvollisuuslain ja -asetuksen perustan luonut vuoden 1907 Oppivelvollisuuskomitean mietintö (Kom. 1907).

III Doktriini:

1957 kansakoululain ja 1958 -asetuksen perustan luonut vuoden 1946 Kansakoulukomitean mietintö (Kom. 1946).

IV Doktriini:

1968 koulujärjestelmälain ja 1970 peruskouluasetuksen perustan luoneet vuoden 1965 Peruskoulukomitean mietintö (Kom. 1965) ja vuoden 1966 Koulunuudistustoimikunnan mietintö (Kom. 1966).

V Doktriini:

1983 peruskoululain ja 1984 -asetuksen valmistellut vuoden 1981 Koululainsäädännön valmistelutyöryhmän mietintö (Kom. 1981). Tässä on lisäksi analysoitu Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet -niminen hallinnollinen asiakirja vuodelta 1985 (Perusteet 1985).

Valtiollisissa kouludoktriinissa kietoutuvat siis yhteen koulutuksen kehittämistä varten laaditut ohjelmalliset periaatteet, peruskoulutukselle esitetyt yhteiskunnalliset funktiot sekä koulujärjestelmää legitimoivat ja oikeuttavat perustelut.

Valtiollisten kouludoktriinien pääpiirteet

Samalla kun käyn läpi doktriinien pääpiirteet, esitän lyhyet luonnehdinnat peruskoulutuksen historiallisista kausista.

I Doktriini. Vuoden 1866 kansakouluasetuksen perustan luoneissa Cygnaeuksen esityksissä pääasiana oli kansakouluhankkeen puolesta puhuminen. Kelvolliseen valtionkansalaisuuteen ja isänmaallisuuteen kasvattamista tähdennettiin. Tämä valtiollinen kouludoktriini korosti erityisesti suomalaiselle rahvaalle sopivan kansallisesti identifioivan symbolimaailman välittämistehtävän tärkeyttä. Siihen sisältyi sekä perinteiseksi että moderniksi mielletäviä aineksia.

Ilmiselvästi uudenaikaisia painotuksia olivat: pyrkimys irtaannuttaa kansanopetus kirkosta valtiolliseksi ja kunnalliseksi peruskoulutukseksi; asettaa tavoitteeksi modernille yksilölle ominaisen järkipärisen elämäntavan ja itsekurin juurruttaminen; suuntautua työhaluisen ja -ky-

kyisen työvoiman tuottamiseen. Perinteeseen pitäytymistä henki doktriinin läpitunkeva kristillis-siveellinen alamaisuus- ja kuuliaisuusmoraa- li sekä luonnonmukaisena pidetty sukupuolten välinen tehtäväjako.

Peruskoulutuksen historian ensimmäinen jakso ulottuu 1860-luvulta vuosisadan loppuun. Kysymys on kansakoulun periaatteellisesta muotoutumisesta kirkollisen kansanopetuksen rinnalle ja sijaan. Ensimmäisen ja toisen jakson väliseksi rajapyykiksi sopii vuoden 1898 piirijakoasetus, jossa siihen asti »vapauden ilmapiirissä» kehiteltyyn kansakoulutoimeen kytketään kuntia koskeva julkinen velvoitus kansakoulujen perustamiseen.

II Doktriini. Kuluva vuosisadan alusta alkavalla peruskoulutuksen toisella jaksolla myös yksilöiden periaatteellinen vapaus valita oppinsa ja jopa oppimattomuuskin jäi historiaan oppivelvollisuuden astuessa voimaan. Kysymys oli modernin valtiokansalaisen kasvattamiseksi tarvittavasta koulutuksesta sekä periaatteellisessa mielessä, kun vuonna 1906 säädetyistä yleisistä valtiollisista äänioikeudesta päädyttiin vuoden 1921 oppivelvollisuuslakiin, että käytännöllisessä mielessä, kansakoululaitoksen todellistuuksessa rinnakkaiskoulujärjestelmässä. Tämä jakso ulottuu vuosisadan alusta toiseen maailmansotaan.

Vuoden 1907 Oppivelvollisuuskomitean mietinnöstä analysoitu valtiollinen kouludoktriini, jonka varaan oppivelvollisuuslaki 1921 on rakennettu, perusteli ensisijaisesti oppivelvollisuuden tärkeyttä ja oikeutusta. Vastikään voimaan astunut äänioikeus antoi ilmeisen aiheen vedota yhteiskuntajärjestyksen säilyttämisestä asettuvaan velvoitukseen peruskouluttaa siveellisesti lujuu- luontoinen kansa. Kansalaisten tuli syrjävaikutuksista huolimatta kyetä säilyttämään arvostelunsa asiallisuus ja syrjäyttää omat etunsa yhteisen hyvän tieltä, kuten asia tuolloin ilmaistiin.

III Doktriini. Tätä välittömästi sotien jälkeen alkavaa jaksoa edustaa vuoden 1946 Kansakoulukomitean mietinnöstä analysoitu valtiollinen kouludoktriini, johon kansakoululaki- ja asetus (1957 ja 1958) perustuivat. Jaksoa luonnehtii se, miten »uusi» kansakoululainsäädäntö syntyi ikään kuin entisen koulujärjestelmän pysyvyyden takeeksi ja miten kansakoulu oli kuitenkin samaan aikaan muuttumassa moderniksi kouluksi oppikoulun malliin.

Kolmas doktriini asettui jokseenkin yksikan-

taan agraariperinteen puolestapuhujaksi. Siinä vakuutettiin maaseudun elämänmuodon ja tuotantotavan jatkuvan entisellään tulevaisuudessa. Kun otetaan huomioon, että kolmannen doktriinin hengessä organisoitua koulutusta annettiin aina 1970-luvulla toteutettuun peruskoulu-uudistukseen asti, voidaan mieltää ne muutosta patoavat merkitykset, jotka tähän doktriiniin kiinnittyivät kiivaan kehityksen yhteiskuntaoloissa. Maataloustyön arvoja korostava koulukasvatus ei voinut olla ajanmukaisin vastaus teollistumisen ja urbanisoitumisen synnyttämiin tarpeisiin.

IV Doktriini. Siinä missä edellinen doktriini kiinnittyi epäajanmukaisesti menneeseen, neljäs suuntautui hyvinkin nykyaikaisesti. Peruskoulukomitean (1965) ja Koulunuudistustoimikunnan (1966) mietinnöissä keskityttiin peruskouluasian ajamiseen. Koulu-uudistuksen tarvetta tähdennettiin yhteydessä yhteiskunnalliseen kehitykseen ja edistykseen, taloudelliseen kasvuun, hyvinvointiin ja tasa-arvoon. Peruskoulun kasvatus tavoitteeksi asetettiin persoonallisuudeltaan eheät yksilöt, jotka tuli ohjata edellytystensä mukaisesti jatko-opintoihin. Leimallista oli koulutusoptimismi.

Koulutussosiologisessa mielessä olennaisin tätä jaksoa luonnehtiva kysymys oli, miten tasa-arvo ja hyvinvointi-ihanteet muuntuivat käytännön koulutoiminnoiksi (Ks. Kivinen 1988).

V Doktriini. Vuonna 1985 voimaan astuneisiin uusiin koululakeihin liittyvän valtiollisen kouludoktriinin analysointiperustana ovat olleet Koululainsäädännön valmistelutyöryhmän mietintö (1981) ja Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet niminen hallinnollinen asiakirja.¹ Tämä nyt 'voimassa oleva' doktriini edustaa suunnitelmallisuuden nimissä virkavaltaisesti hallinnoitua valtakunnalliseen yhdenmukaisuuteen pyrkivää koulutusjärjestelmää, jossa perus-, keski- ja korkeasteen koulutuksen on tarkoitus nivelyä keskenään ongelmattomaksi kokonaisuudeksi. Uusimpaan kouludoktriiniin on kirjattu pääpiir-

teissään samat ihanteet kuin edeltäjäänsäkin, tosin maltillisemmassa sävyssä. Kansallista yhtenäisyyttä siinä on kuitenkin korostettu.

Peruskoulutukselle esitetyt yhteiskunnalliset funktiot

Oheiseen asetelmaan I on pelkistetty yhteenvedot viidestä valtiollisesta kouludoktriinista noudattaen jaottelua talouden, politiikan, koulukasvatuksen ja alueellisen tasa-arvon kysymyksiin. Luonnollisesti mukaan on mahtunut vain osa keskeisistäkin asioista käsiteltävältä runsaalta sadalta vuodelta (yksityiskohtaisemmin Kivinen 1988).

Mitä ensinnäkin talouden alueeseen tulee, yli 120-vuotisen historiansa ajan valtiollinen kouludoktriini on vakuuttanut kansa- ja peruskoulussa annettavan koulutuksen ensiarvoista tärkeyttä kansantaloudellisessa mielessä. Sen on sanottu olevan suorastaan kansallispääomaa, työkykyisen ja -haluisen työvoiman tuottajana. Kansakoulun aikakautta edustaneista doktriineista kävi selvästi ilmi, että peruskoulutus oli suunnattu »etenkin varsinaisen työluokan» jälkeläisille. Heidät haluttiin kasvattaa ja ohjata maa- ja metsätaloudessa tehtäviin ruumiillisiin töihin. Sen sijaan kummassakin yhtenäisiä ikäluokkia koulutetaan peruskouluun liittyvässä doktriinissa pidetään ruumiillisen ja henkisen työn välisen eron häviämistä tosiasiana. Siksi teoria ja käytäntö tulee yhdistymään koulutuksessa. Peruskoulun luvataan lisäksi tyydyttävän koulutetun työvoiman tarpeen kasvun, koska sen avulla saadaan käyttöön kaikki kansalliset lahjakkuusreservit. 1980-luvulla korostetaan koulun lähentymistä ja mukautumista työelämään.

Politiikan alueen tärkeimpänä tehtävänä on koko ajan pidetty kelvollisten valtionkansalaisten tuottamista. Se on langennut valtion organisoiman koulutuksen tehtäväksi ikään kuin luonnostaan. Vuosisadan alussa voimaan astuneen yleisen valtiollisen äänioikeuden siivittämästä toisesta kouludoktriinista lähtien on tähdennetty oppilaiden kasvattamista kansanvallan kypsiä käyttäjiksi. Kaikista kansankerroksista tuleviin lapsiin ulottuva valtion organisoima peruskoulutus on kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestyksen säilymistä taek, jos kouludoktriinia uskotaan. Ylipäätään vallitsevan järjestyksen säilyttämiseen

¹ Viidennen doktriinin analysointiperustana olleet Koululainsäädännön valmistelutyöryhmän mietintö (1981) ja Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (1985) ovat kummatkin syntyneet virkatöinä työryhmässä. Virkamiestyöhön perustuva viides julkinen kouludoktriini poikkeaa näin kolmesta edellisestä doktriinista, jotka perustuivat luottamusmiesten ja edustuksellisuuden varaan rakentuneiden komiteoiden ja toimikuntien tuotoksiin.

VALTIOLLINEN KOULUDOKTRIINI SUOMESSA I - V (1860-1985)

TALOUS

Valtiollinen kouludoktriini I
1860 ja 1862

Kansakoulu on yleisen varallisuuden rikkain lähde työkykyisen ja -haluisen työvoiman tuottajana

Valtiollinen kouludoktriini II
1907

Kansansivistys on kansantaloudellisesti tuottava sijoitus ja kansallispääomaa

Valtiollinen kouludoktriini III
1946

Kasvatus säätäväisyyteen ja työhön, etenkin ruumiilliseen maataloustyöhön, poistaa maan köyhyyden

Valtiollinen kouludoktriini IV
1965 ja 1966

Koulutus uudistus vastaa kehittyvän talouden muuttuviin vaatimuksiin tuotantamalla yhä paremmin ja tarkoituksenmukaisemmin koulutettua tehokasta työvoimaa

Valtiollinen kouludoktriini V
1981 ja 1985

Koulutetut kansalaiset ovat kansallinen pääoma. Koulutus edistää siveellistä kehitystä. Koulu lähentyy työ- ja elinkeinoelämään

POLITIikka

Kansakoulu kasvattaa isänmaallisuuteen sekä sivistysvaltion kehoitukseksi kansalliseksi

Kansallissivistys takaa kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestyksen säilymisen

Kansalainkasvatus yhtenäistää kansan kansanvallan alaisuuteen

Pitkä, yhtenäinen yleissivistävä peruskoulutus toteuttaa yhteiskunnalliset tasa-arvo-, yksilönvapaus- ja oikeudenmukaisuusperiaatteet

Koulutus kansallisen yhtenäisyyden, yhteisten arvojen ja normien juurruttajana ja luultajana. Kansallinen ja kansainvälinen sopusoinnutetaan koulussa

KOULUKASVATUS

Kansakoulu kasvattaa kristillis-siveellisessä hengessä lapsen- ja kodinhoitoon pytyvät naiset ja käyttännölliset miehet

Oppivelvollisten koulu juurruttaa tiedolliseen ja siveelliseen ryhdin koko kansaan

Jokainen kasvatetaan synnynnäisiä ominaisuuksiaan vastaavaan tehtävään; työt lasten ja kodinhoitoon, pojat kätevyteen

Koulutusyhteiskunnan oppimisedellytysten mukaan eriytyvä (ja jatkuva) koulutus perustuu psykologisiin menetelmiin ja tähän yhteistyöhön pystyvän, persoonallisuudeltaan eheän ja itsenäisen kulttuuri-ihmisen kehittämiseen

Valtakunnallisesti yhdenmukaistettu koulukasvatus huolehtii jokaisen lapsen kokonaispersoonallisuudesta ja jatko-opintokelpoisuudesta.

ALUE

Eriarvoisuus on hyväksyttävä toteutukseksi jaettavissa niukoissa voimavaroissa tarkoituksenmukaisesti

Yleisen oppivelvollisuuden puitteissa otetaan huomioon maaseudun ja kaupunkien erityistarpeet

Koulutuksen on vastattava maaseudun ja maalaislämmän kasvattamisen erityistarpeisiin

Asuinpaikasta riippumaton tasa-arvo ja keskittyvä koulutoimi

Tasa-arvo

Asetelma Valtiollinen kouludoktriini Suomessa I-V (1860-1985)

liittyvät pyrkimykset ovat Cygnaeuksesta asti leimanneet peruskoulutukselle ajateltuja tehtäviä. Kansan yhteisyyden, yhteenkuuluvuuden ja yhteistyökyvyn kaltaiset yhtenäisyysnäkökohdat ovat osa pysyvää perusdoktriinia; isänmaallisuus ja suomalais-kansalliseen identiteettiin kiinnittyminen ovat niin ikään jatkuvasti esillä.

Koulukasvatuksen alueella ensimmäisen doktriinin läpitunkevasta kristillis-siveellisestä hengestä jää myöhemmissä doktriineissa näkyviin lähinnä vain siveellisyys². Ensimmäiset sata vuotta kattavan kouludoktriinin (I—III) itsestään selvänä lähtökohdana oli, että jokainen kasvatetaan synnynnäisiä ominaisuuksiaan vastaavaan tehtävään, työt äitiyteen, lasten- ja kodinhoitoon, pojat käytännöllisyyteen ja kätevyteen. Vasta 1980-luvun peruskoulutusta varten laaditusta doktriinista löytyy selkeä muotoilu koulusta edistämässä sukupuolten välistä tasa-arvoa ja ihmisten samanarvoisuutta yksilöinä, perheissä, työssä ja julkisessa elämässä.

Jos tarkastellaan valtiollisten kouludoktriinien ilmentämää käsitystä ihmisen koulutettavuudesta,

² Se, että kristillisuus jää myöhemmissä doktriineissa vähälle, ei merkitse, etteikö suomalainen kansakoulu ja osin vielä peruskoulukin olisi säilyttänyt uskonnollisia sisältöjä ja muotoja toiminnassaan. Yksi edustava esimerkki näistä on tavallaan pienoisjumalanpalveluksen kaltainen aamuhartaus, joka oli pitkään päivittäin toistuva koulutoiminnan muoto.

ta, niin kansakoulun sataa vuotta edustaa hyvin kolmannen kouludoktriinin lausuma siitä, että jokainen kasvatetaan synnynnäisiä ominaisuuksiaan vastaavaan tehtävään. Mutta eivät peruskoulun aikaa edustavat doktriinitkaan rajattoman yltiöpäistä koulutettavuusoptimismia ilmentä, vaikka jokaiselle oppilaalle luvataankin hänen kehitysedellytyksiään vastaava koulutus. Täydennykseksi on nimittäin kirjattu, että tarkoituksenmukainen eriyttäminen noudattaa peruskoulussakin normaalijakaumaa ja että jokaiselle oppilaalle tulee antaa realistinen kuva hänen rajoituksistaan ja mahdollisuuksistaan. Toisaalta oppimisvaikeuksien voittaminen on yksi johtojatous.

Uusimmat kaksi doktriinia poikkeavat aiemmista jatko-opintoihin suuntautumisellaan. Tuoreimman mukaan koulu jopa takaa jokaiselle oppilaalle jatko-opintomahdollisuuden. Kokonaan oma ongelmansa on, haluavatko oppilaat juuri heille taattuja jatko-opintopaikkoja; tähän ei kouludoktriini vastaa.

Kansakoulun aikoihin riitti, kun kasvatustavoitteiksi mainittiin tietyt hyvinä pidetyt luonteen piirteet, kuten ahkeruus, työteliäisyys, siveellisyys ja luonteen lujuus. Sen sijaan oppilashuoltoa painottavan peruskoulun edellytetään pitävän huolta myös oppilaan persoonallisuuden eheydestä, hänen »kokonaispersoonallisuudestaan».

Alueellisen tasa-arvon asiassa asetettiin 1800-luvulla lähinnä olosuhteiden pakosta juontuvista tarkoituksenmukaisuussyistä eriarvoisuuden kannalle. 1900-luvun alussa lähdettiin maaseudun ja kaupunkien erityistarpeiden huomioonottamisesta. Sotien jälkeen koulupolitiikka haluttiin valjastaa maaseutumaista elämänmuotoa ja reuna-alueita suosivan yhteiskuntapolitiikan palvelukseen. Peruskoulun tullessa kyllä puhuttiin asuinpaikasta riippumattoman tasa-arvon puolesta, mutta ajettiin myös koulutoimen keskittämisen asiaa. Uusimmassa doktriinissa alueellisen tasa-arvon periaate on vihdoin vakiintunut.

Kouludoktriinien funktionaalisuus

Valtiollisten kouludoktriinien peruskaava on muotopuhtaasti funktionaalinen. Koulujärjestelmän jonkin ominaisuuden säilyttämistä tai muuttamista on niissä pyritty selittämään ja oikeutamaan — parhaana mahdollisena ratkaisuna — nostamalla esiin toimenpiteestä luvassa olevat nimenomaisesti myönteiset seuraukset koko yhteiskunnan tai jonkin sen välttämättömän osajärjestelmän, kuten talouden tai politiikan, ylläpitämisen kannalta.

Koulutoimen tärkeys oikeutetaan näin yhteiskunnalle välttämättömillä tehtävillä, koulutuksen yhteiskunnallisilla funktioilla.³ Toisin sanoen valtiollinen kouludoktriini on ylipäättään suuntautunut vastaamaan niin sanottuihin sosiaalisiin tilauksiin sikäli kuin se on ollut mahdollista yhteiskunnallisen integraation intressistä tinkimättä.

Se, että kouludoktriinia analysoitaessa taloutta ja politiikkaa on käsitelty omina alueinaan, on seurausta itse valtiollisen kouludoktriinin perusrakenteeseen kuuluvasta talouden ja politiikan erillisyydestä. Poikkeuksen muodostaa kuitenkin vanhan talousmuodon yhteiskuntaoloihin 1800-luvulle ajoittuva ensimmäinen doktriini, joka ei vielä rakennu toisistaan selkeästi erottuvien talouden ja politiikan varaan.⁴ Sen sijaan 20. vuosisadan doktriineissa näiden alueiden ero on yksiselitteinen.

Samalla kun poliittiselle on määritetty oma ta-

loudellisesta irrallinen alueensa, politiikka on rajoitettu koskemaan vain kansalaisten äänioikeuden kautta välittyviä yhteyksiä. Siitä, että poliittinen toiminta ja tuotannollinen toiminta käsitetään ikään kuin kahdeksi eri asiaksi, seuraa luonnollisesti, että taloudelliset konfliktit ja perusvastakohtaisuudet näyttäytyvät epäpoliittisina. Tässä on kysymys siitä (mm. Giddensin 1984, 290—296 ja 336 toteamasta) tosiasiaista, että on yleensä hallitsevien ryhmien intressien mukaista kieltää perusristiriitojen olemassaolo tai peittää niiden todellinen sijaintipaikka.

Vaikuttaminen siihen käsitteelliseen ymmärrykseen, joka toimijoilla on toimintansa rakenteellisista ehdoista, — siis symbolinen vallankäyttö (Bourdieu 1977) — on tietysti yhteiskunnallista vaikuttamista ja vallankäyttöä.

Kansainvälinen kulttuurimalli

Kouludoktriinia Suomessa koskevat tulokset eivät aitosuomalaisuudestaan huolimatta ole mitenkään ainutkertaisia maailmassa. Tutkimusten mukaan kansalliset koulutusjärjestelmät ovat kehittyneet huomattavan yhtenäisen ylikansallisen kulttuurimallin tahdittamina. (Esim. Meyer, Ramirez, Rubinson & Boli-Bennett 1979; Ramirez & Boli-Bennett 1982; Schneider 1982; Boli & Ramirez 1986.) Tämän kansainvälisesti institutionalisoituneen mallin ytimenä on oppi kansallisvaltion kansalaisuudesta ja edistyksestä.

Valtio yhteiskunnallista kehitystä organisoivana voimana ja yksilö sosiaalisen toiminnan perimmäisenä arvon mittana kohtaavat kansalaisuudessa. Edistäessään kansallisen kehityksen »projektia» (työntekijänä, lainkuuliaisena, itsensä ja perheestään vastuun kantavana yhteiskunnan jäsenenä) yksilö on kansalaisuutensa jalla oikeutettu nauttimaan yhteiskunnallisesti järjestettyjä palveluja ja valtion tarjoamaa turvaa. Kansalaisten toiminnot ja pyrkimykset sopusoinnutetaan kansallisvaltion huomassa yhteiskunnalliseksi edistykseksi. (Esim. Ramirez & Boli-Bennett 1982.)

Näin ollen yksilöiden on — vaikka vastahakoisesti ja vähän protestoidenkin — otettava omakseen osuutensa kansalaisuudesta. Yksilöiden on opittava identifioitumaan kansallisiin symboleihin ja ohjelmiin, jotka myötävaikuttavat valtiollisten toimien menestyksellisyys. Tässä pe-

³ Tässä voidaan viitata funktioanalyysiä koskeviin sosiologian perusoppeihin (esim. Allardt 1983, 173).

⁴ Ensimmäinen doktriinikin on silti voitu enemmittä ongelmitta käsitellä yhtenäisen analyysikaavion puitteissa.

ruskoulutuksella on mallin mukaan oma korvaamaton tehtävänsä. Samalla kun koulutus tuottaa työkykyistä ja -haluista työvoimaa, se integroi yksilöt yhteiskunnallisesti pystyviksi pitämään huolta itsestään ja perheensä asioista.

Vallitsevan kulttuurimallin mukaan se, mikä on hyväksi yksityiselle kansalaiselle, kuten itsensä kehittäminen koulutuksen avulla, koituu myös valtion hyväksi. Mitä paremmin kansalaiset on koulutettu, sitä tuloksekkaampaa on toiminta kansallisen edistyskysymyksen hyväksi.

Valtiollisesta näkökulmasta on järkevää pitää lapset monta vuotta peruskoulutuksen piirissä. Peruskoulutuksen pidentyessä koulujärjestelmälle on siirtynytkin yhä suuremmissa määrin vastuuta koko yksilöiden sosiaalistamisesta. Koulun päämääräksi on muotoutunut »täydellisten» yksilöiden tuottaminen. Enää ei riitä, että oppilaille opetetaan erillisiä tietoja ja taitoja, tapoja tai tottumuksia. Nyt tehtävänä on tuottaa eheitä persoonallisuuksia — kokonaispersoonallisuuksia, kuten asia peruskoulukielellä ilmaistaan. Samalla normaalius on noussut keskeiseksi mittapuuksi ja yhä pienemmät poikkeamat siitä saatetaan erityistoimien kohteeksi.

LÄHTEET

Allardt, Erik. 1983. *Sosiologia I*. Juva: WSOY.

Boli, John & Ramirez, Francisco O. 1986. World Culture and the Institutional Development of Mass Education. Teoksessa J.G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.

Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cygnæus, Uno. 1910. *Uno Cygnæuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä*. Valtion varoilla toimitettu kokoelma 100-vuotispäiväksi 12 p. lokakuuta 1910. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Giddens, Anthony. 1984. *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia*. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyyseissä. Keuruu: Otava.

Kivinen, Osmo. 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. *Turun yliopiston julkaisuja, sarja C*, osa 67. Turku.

Meyer, John W., Ramirez, Francisco O., Rubinson, Richard & Boli-Bennett, John. 1979. The World Educational Revolution 1950—70. Teoksessa J.W. Meyer & M.T. Hannan (eds.), *National Development and the World System*. Educational, Economic and Political Change, 1950—1970. Chicago and London: The University of Chicago Press, 37—55.

Ramirez, Francisco O. & Boli-Bennett, John. 1982. Global Patterns of Educational Institutionalization. Teoksessa P. G. Altbach, R.F. Arnove & G.P. Kelly (eds.), *Comparative Education*. New York: Macmillan, 15—36.

Schneider, Reinhardt. 1982. Die Bildungsentwicklung in den Westeuropäischen Staaten 1870—1975. *Zeitschrift für Soziologie*. 11 (1982) 3, 207—226.

Komiteamietinnöt

Kom. 1907. *Oppivelvollisuudesta*. Komiteamietintö 1907: 12a. Helsinki 1907.

Kom. 1946a. *Kansakoulukomitean mietintö*. Komiteamietintö 1946: 2. Helsinki 1946.

Kom. 1946b. *Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I*. Komiteamietintö 1946: 10. Helsinki 1946.

Kom. 1965. *Peruskoulukomitean I osamietintö*. Komiteamietintö 1965: A 7. Helsinki 1965.

Kom. 1966. *Koulunuudistustoimikunnan mietintö*. Komiteamietintö 1966: A 12. Helsinki 1966.

Kom. 1981. *Koululainsäädännön valmistelutyöryhmän mietintö 1981*. Komiteamietintö 1981: 34. Helsinki 1981.

Perusteet 1985. *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985*. Helsinki: Kouluhallitus — Valtion painatuskeskus.